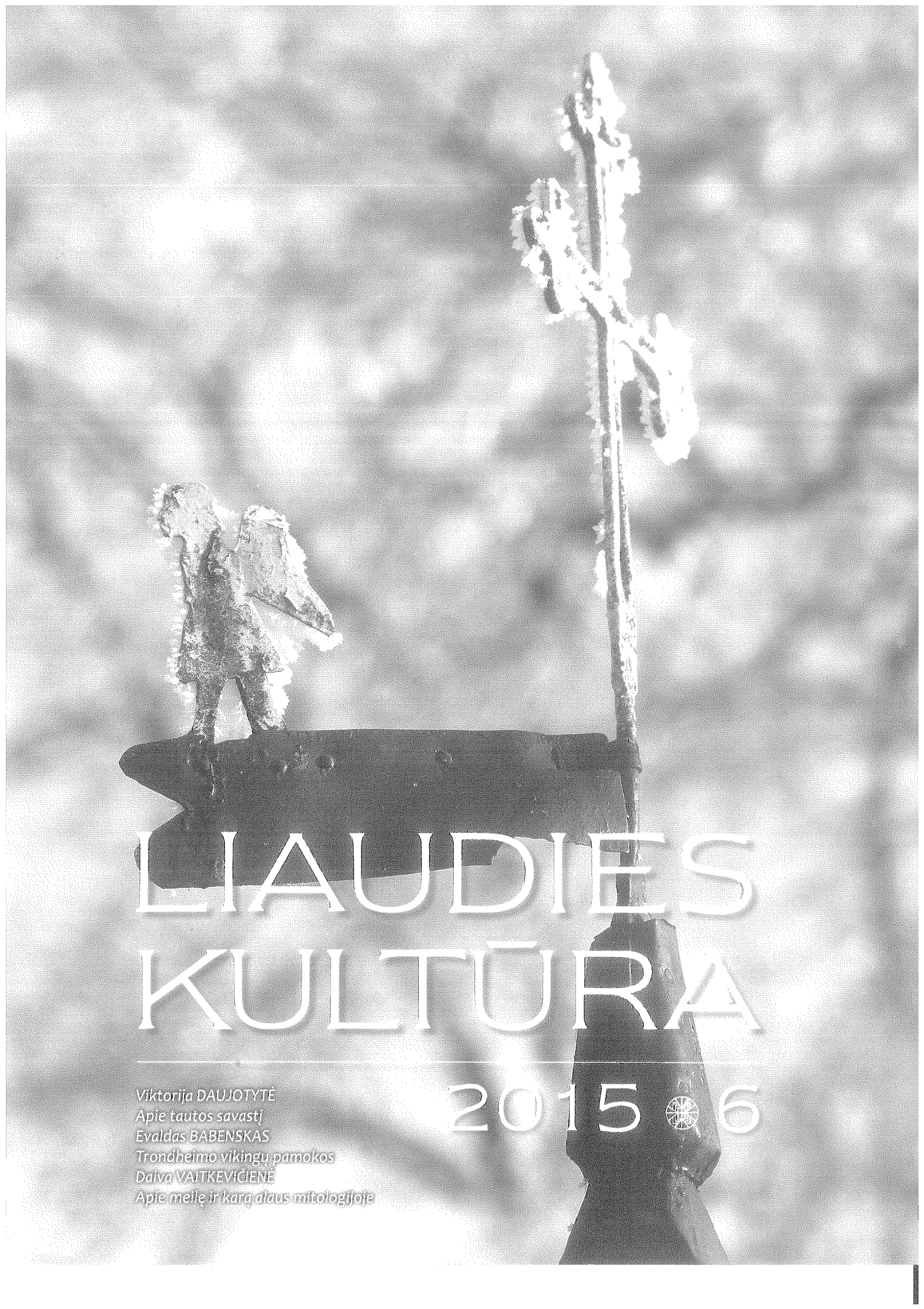

LIAUDIES KULTŪRA

2015 6

Viktorija DAUJOTYTĖ
Apie tautos savastį
Evaldas BABENSKAS
Trondheimo vikingų pamokos
Daiva VAITKEVIČIENĖ
Apie meilę ir karą dievų mitologijoje

Trondheimo vikingų pamokos

Lietuvos liaudies kultūros centras 2015 metų rudenį pradėjo vykdyti tarptautinį projektą „Kultūra visiems“, kurio tikslas – bendradarbiaujant su Norvegijos Karalyste perimti gerąją jos kultūrinę patirtį. Spalio 5–11 dieną penkiolika skirtingų Lietuvos regionų kultūros specialistų viešėjo Norvegijos Trondheimo mieste ir dalyvavo šio krašto istorinį ir kultūrinį paveldą puoselėjančios organizacijos „Trondheim Vikinglag“ atstovų surengtuose mokymuose. Tai žmonės, savo laisvalaikį skiriantys vikingų tradicijoms ir gyvensenai atkurti (VIII–XI a.), taip pat rengiantys senųjų amatų ir tradicijų muges, edukacinius užsiėmimus muziejuose, siekiantys ne vien supažindinti žiūrovus su tradicijomis, bet ir sužadinti poreikį visa tai perimti ir tęsti.

Paskaitose, seminaruose, kūrybinėse dirbtuvėse dalytasi patirtimi, kaip rekonstruoti ir per interaktyvius užsiėmimus vaikams bei suaugusiesiems pristatyti istorijos ir kultūros paveldą.

Randės Lijum (Randi Lium) paskaitoje „Norvegijos nacionalinis kostiumas“ pristatyta ne tik jo atkūrimo metodika, bet ir valstybės politika, skatinanti tautiniais kostiumais puoštis per įvairias šventes ir renginius. Norvegai dar XVI a. suprato, kad tautinio kostiumo vilkėjimas yra vienas iš būdų išreikšti savo tautinę tapatybę. Iki šiol šeimose kostiumai perduodami iš kartos į kartą, jais visada pasipuošiama Norvegijos nepriklausomybės dieną. Nusipirkti ar pagal užsakymą pasisiūdinti konkretaus Norvegijos regiono nacionalinį kostiumą galima specializuotose siuvyklose-parduotuvėse. Ten dirbantys kvalifikuoti šios srities meistrai griežtai laikosi tradicijų – spalvų derinio, siuvinėjimo raštų, drabužių ilgio ir kt., prie kostiumo pritaikomas ir to laikotarpio apavas, kuriami rankų darbo papuošalai. Dalytasi ir istorinių vikingų laikotarpio kostiumų atkūrimo patirtimi. Rikardo Okesono (Rickard Åkesson) paskaitoje „Vikingų drabužiai – konkrečių atkurtų kostiumų ir spalvų aptarimas“ supažindinta su istorinių kostiumų rekonstrukcijos šaltiniais, jų siuvimo metodika (audimas, dažymas, senovinių papuošalų atkūrimas ir kt.) ir kaip galima juos pristatyti visuomenei, o paskaitoje „Vikingų maistas“ lektorė Siuniva Saksvik (Sunniva Saksvik) supažindino su senaisiais norvegų patiekalais, kurie atkuriami tiek iš istorinių rašytinių šaltinių, tiek remiantis archeologiniais duomenimis ar senų žmonių pasakojimais – kulinarinis paveldas taip pat perduodamas iš karto į kartą. Per istorines muges „Šiuolaikiniai vikingai“ lankytojus ne tik vaišina senoviniais patiekalais, rodo, kaip viduramžiais maistas buvo gaminamas, bet ir papasakoja su maistu susijusių istorijų, sakmių, žaidžia įvairius žaidimus, rengia viktorinas, siūlo patiems pasigaminti tradicinių patiekalų.

Kūrybinėse dirbtuvėse „Nykstantys amatai“ Norvegijos liaudies meno ir amatų asociacijos atstovė Ragnila Dal (Ragnhild Dahl) pristatė savo veiklą. Norvegijoje itin populiarios tradicinių amatų studijos, kuriose atkuriami senieji gamybos procesai, be to, mokantis senųjų amatų, skatinama nuolat tobulinti savo įgūdžius ir siekti meistriškumo. Šias studijas noriai lanko jaunimas. Įvairios edukacinės veiklos vyksta ir įspūdingoje Trondheimo Nidaros katedroje, jas taip pat rengia „Trondheim Vikinglag“. Katedros bokšte įkurdintoje klasėje vyksta viduramžių pamokos, kuriose naudojamos senovinės rašymo priemonės. Kūrybinėse dirbtuvėse siūloma kaltais iškalti ant akmens ornamentą, iš medinių blokelių sukonstruoti gotikinės bažnyčios arką, sukurti stiklo mozaiką – viduramžių vitražo kopiją.

Dar vienas šio miesto kultūrinio gyvenimo ir edukacinės veiklos židinys – Norvegijos mokslo ir technologijų universiteto muziejus. Jo salėse vaikams įrengtos stacionarios darbo vietos, kur jie gali panirti į kūrybą: piešti, karpyti, lipdyti istoriją atkartojančius daiktus.

Per pažintinį žygį į kalnus aplankytoje Hagasetros vietovėje archeologė Haidė Karina Brimi (Heidi Carine Brimi) pasakojo apie kultūrinio kraštovaizdžio raidą, pastangas išsaugoti harmoningą naujųjų statybų santykį su gamta, senųjų architektūros tradicijų puoselėjimą, bendruomenių tradicijas. Hagasetroje yra daug dar XVII a. statytų medinių pastatų, išsaugojusių autentišką išvaizdą. Pasakota ir apie tose vietovėse gyvenusių ir tebegyvenančių samių tautos tradicijas, papročius, jų gyvensenos puoselėjimą.

Apie „Trondheim Vikinglag“ organizacijos kultūrinę veiklą ir apie projekto „Kultūra visiems“ dalyvių Trondheime įgytą patirtį išsamiau papasakoti paprašėme archeologo Evaldo BABENSKO, kuris su šiais projekto partneriais pažįstamas jau ne vienus metus. Taip pat domėjomės, kokie projektai mus sieja, telkia tarptautinę bendruomenę ir istorija, archeologija, senąja gyvensena, karyba besidominčius lietuvius.

Šį rudenį kartu su projekto „Kultūra visiems“ dalyviais vykote į Trondheimą, bet su Norvegijos vikingais jau buvote pažįstamas?

Projekte dalyvauju kaip savanoris ir mano vaidmuo tėra fragmentiškas. Norvegai ieškojo partnerių, lietuviai – norvegiškos patirties, o man teko garbė juos suvesti.

Kaip trumpai pristatytumėte organizaciją „Trondheim Vikinglag“?

Norvegų Trondheimo vikingų klubas – tai jauni žmonės, mokslininkai (istorikai, archeologai, muziejininkai) ir entuziastai, susibūrę į organizaciją, kuri labai aktyviai reiškiasi tiek Norvegijoje, tiek tarptautiniu mastu. Tai visuomeninė organizacija, jos nariai užsiima savanoriška veikla ir bendradarbiauja su etnografijos muziejumi: vikingai muziejui padeda kurti edukacinius renginius, o muziejus leidžia naudotis jo patalpomis, teritorija. Trumpai tariant, jie užsiima vikingų laikotarpio gyvensenos rekonstrukcijomis. Tiesa, vartoja kitą terminą – ne rekonstrukcijos, o angl. *re-enactment*. Šį žodį reikėtų versti: „suvaidinimas“, vaidybinis atkūrimas...

Tai reikštų, kad neįsipareigojama atkurti vikingų epochos, o praeities susigrąžinimas suvokiamas kaip kūrybinis procesas?

Taip, kūrybingai ir sykiu teatrališkai atkuriamas iš archeologinių, istorinių šaltinių pažįstamas tų laikų gyvenimas. Iš esmės jis suvaidinamas. Archeologai pastangas kuo tiksliau atkurti konkretų daiktą ar konstrukciją vadina rekonstrukcija. O *re-enactment* – tai ne vien materialinės kultūros likučių rekonstravimas, bet ir tam tikrų procesų, veiksmo atkūrimas arba suvaidinimas. Pavyzdžiui, išlikę odinių batų fragmentai. Archeologas restauratorius visų pirma tuos likučius konservuoja, restauruoja ir paruošia saugoti arba eksponuoti. Kitas žingsnis – iš išlikusių fragmentų atkurti batus, o trečias – parodyti, kaip tie batai buvo avimi – t. y. juos apsiauti ir vaikščioti...

Bet avimi restauruoti batai netruks sudilti – jie nepritaikyti nei mūsų grindiniui, nei gyvenimo būdui...

Hagasetros (norv. Håggåsetra) peizažas. 2015 m.

Vikingų turgus Ribe, Danija. Šiame mieste archeologinių kasinėjimų metu buvo aptikta vikingų epochos prekyvietė. Išliko gatvės, prieplaukos, amatininkų dirbtuvių ir buities pėdsakų. Greta įkurtame muziejuje po atviru dangum vėl susirenka keliaujantys Europos amatininkai ir kariai. Viską, kas eksponuojama, galima liesti.

Bet tik taip, naudodamas pagal paskirtį, gali parodyti, kaip tie daiktai funkcionavo... Pavyzdžiui, dalies atrandamų įrankių nežinome net paskirties, bet ji gali paaiškėti eksperimentuojant – daromos tokių įrankių kopijos ir bandoma suprasti, kam jie buvo skirti. Tai jau yra *eksperimentinė archeologija* ir taip atsakoma į daugybę klausimų. Pavyzdžiui, išbandomas kalavijas – sunkus jis ar lengvas, patogu ar nepatogu juo kovoti. Taip pat rodoma, kaip su juo buvo kovojama. Arba papuošalai – iš įkapių nežinome, jie buvo nešiojami kasdien ar jais puoštasi tik kokiomis ypatingomis progomis, jie patogūs ar sunkūs, tik gražūs ar ir funkcionalūs ir t. t. Apsirengę kaip X a. žmonės, rodydami rekonstruotus kostiumus ir daiktus, mes tarsi persikūnijame į kokį nors personažą ir mėginame suvaidinti tam tikrus istorijos tarpsnius arba įvykius. Kita vertus, mes negalime pabėgti ir nuo XXI a., negalime gyventi trobelėje be elektros, medicinos, higienos priemonių... Tad bet koks bandymas rekonstruoti praeitį tėra vaidyba. O ką mums tai duoda? Suteikia galimybę geriau suprasti praeitį. Vaizduotę audrina ir krūvelė archeologinių radinių arba to meto gyvensenos aprašas knygoje, bet kai konkrečią situaciją pamėgina atkurti specialistai, ją pamatome tarsi kitomis akimis.

Vaidybinės scenos vis dažniau pasitelkiamos ir istorinėje dokumentikoje...

Tai prasidėjo dar XIX a., kai radosi eksperimentinė archeologija kaip mokslinių tyrimų metodas. Kaip minėjau, archeologai, radę tam tikrus artefaktus, nesuprato, kam jie buvo naudojami, tad kilo mintis pasidaryti kopijas ir išbandyti patiems. Matyt, tokia buvo pradžia.

Tai visų pirma buvo akademinis interesas?

Taip, tai visiškai akademinis dalykas. O vėliau žmonės suprato, kad tai galima panaudoti ir istorijai populiarinti, kad mokslo atradimai pasiektų plačiąją visuomenę.

Reikėtų paminėti Daniją. Lairėje (daniškai – Lejre) 1964 m. buvo įkurtas Eksperimentinės archeologijos centras. Per pirmuosius trejus metus buvo pastatyta geležies amžiaus gyvenvietė, atkurta jos aplinka ir visa buitis. Jau 1966 m. šiame centre apsilankė 55 000 žmonių. Buvo nuspręsta įrengti daug dirbtuvių, kuriose būtų galima užsiimti amatais – eksperimentuoti geležies amžiui artimomis sąlygomis. 1967 m. eksperimento tikslais vienas pastatas buvo sudegintas iki pamatų, ir gaisras, ir gaisravietė buvo kruopščiai dokumentuojami – taip surinkta neįkainojamos medžiagos, iš kurios išaiškėjo kai kurios geležies amžiaus realijos, tai padėjo suprasti kai kuriuos archeologų radinius. Šiame centre ištobulinta mokymo programa „Mokymasis istorinėse dirbtuvėse“ – lankytojai ir vaikai, naudodami įrankių kopijas, patys gali išbandyti įvairius amatus. Taip tarp „objekto ir stebėtojo“ nelieka jokio atstumo. Toks naujas istorijos pateikimas šį muziejų išgarsino visoje Danijoje, o netrukus ir visame pasaulyje. Eksperimentinės archeologijos centras gyvuoja jau penktą dešimtmetį.

Ir per šią kelionę Lietuvos delegacija lankėsi „Sverresborg Trøndelag" liaudies buities muziejuje, kuriame organizuojamos edukacinės programos vaikams ir suaugusiesiems, pristatomos senosios norvegų tradicijos ir gyvenimo būdas. Šio muziejaus teritorijoje atkurtas autentiškas kaimas atspindi XIX a. norvegų buitį, darbus ir tradicijas. Per moksleivių atostogas vienoje iš šio kaimo sodybų savaitei apgyvendinami vaikai, jie dėvi senovinius drabužius, prižiūri avis, augina triušius, tvarko aplinką, ruošia maistą, dirba kitus ūkio darbus ir lanko „senovinę mokyklą" – tiesiog gyvena taip, kaip jų bendraamžiai prieš 150 metų. Taip ugdoma jaunosios kartos tautinė savimonė, vaikai, paaugliai supažindinami su senosiomis savo tautos tradicijomis.

Taip muziejaus darbuotojai gyvena nuo 9 iki 17 val., o paskui grįžta į XXI a. žmogaus pasaulį?

Jie ten gyvena nuo ryto iki vakaro, ir tai yra jų darbas. Ar galėtume įsivaizduoti entuziastus, kurie, tarkim, geležies amžiaus žmogaus gyvenimą imituotų nuolatos? Tiesa, pasitaiko ir tokių. Yra mokslininkų grupių, kurios bando susikurti tokias sąlygas, kokiomis gyveno senovės žmonės. Jie išvažiuoja į miškus, pasistato namelius ir eksperimentuoja – gyvena ten su šeimomis, net su vaikais, be jokios civilizacijos. Vienas jaunas vaikinas Rusijoje prieš porą metų pusmetį pragyveno vienas miške mediniame X a. namelyje, ten jis žiemojo, pats siuvosi vilnonius drabužius, odinius batus, kailinius, augino vištas, rūpinosi malkomis, kūreno ugnį, medžiojo, rūkė mėsą... Ir visą savo patirtį smulkiai fiksavo, o paskui davė išsamų interviu, kuriame prisipažino, kad kartais jam būdavo baisu, ypač supratus, kad ligos ar kokios nelaimės atveju negali tikėtis niekieno pagalbos...

Bet to meto žmonės gyveno bendruomenėse...

Taip, jis pripažino, kad tai buvo labai svarbus veiksnys, jie po vieną negyvendavo. Tokius eksperimentus geriau daryti nors dviese, kad būtų su kuo pasikalbėti. Ir Vokietijoje vienas tyrinėtojas, taip pragyvenęs 4 žiemos mėnesius, dalydamasis patirtimi pripažino, kad tai nenatūralu.

Įdomu, kad pastangos tokiu būdu rekonstruoti ir pažinti praeitį siejamos su 7-uoju dešimtmečiu, tuo metu radosi ir daugiau naujų įdomių iniciatyvų... Beje, mūsų Rumšiškių liaudies buities muziejus atidarytas 1965 metais...

Pirmasis *Skanseno* tipo muziejus – muziejus po atviru dangumi (angl. *Open air museum*), įkurtas Stokholme, Švedijoje, 1891 metais. Jame norėta parodyti ikiindustrinės epochos gyvenimo būdą ir buitį skirtinguose Švedijos regionuose. Vėliau tokio tipo muziejai pasklido po visą pasaulį.

Trondheimo organizacija siekia atkurti vikingų gyvenseną?

Kaip minėjau, tai savanoriai entuziastai, kurie bendradarbiauja ir su muziejumi. Šiuo metu tai jau galingas judėjimas, išplitęs Europoje ir kitur pasaulyje. Vikingai buvo keliautojai ir prekeiviai, ir dabartiniai „rekonstruotojų" judėjimai tai vienoje, tai kitoje Europos vietoje rengia vikingų turgus, į kuriuos suvažiuoja grupelės iš įvairių šalių, dalijasi idėjomis, prekiauja, draugauja, kariauja. Svarbu tai, kad ir IX–X a. rašytiniai šaltiniai aprašo tokius sambūrius, kai tuščioje vietoje pirkliai įkuria stovyklą ir kelis mėnesius joje gyvena, prekiauja, o kai sezonas ir prekės baigiasi, išsiskirsto. Taip tarptautinių kelių sankryžose kūrėsi pirmykščiai miestai: radosi nuolatinės prekyvietės, kur pirkliai rinkdavosi ir žiemą, ir vasarą, kūrėsi gyvenvietės, kurios vėliau išaugo į didžiulius prekybinius miestus. Šiaurės Europoje žinoma labai daug tokių istorinių vietų. Archeologai atranda gyvenvietes su pastatų, uostų, prieplaukų liekanomis ir galingais archeologiniais sluoksniais, daugybe medžiagos. O šalia kuria skanseno tipo rekonstrukciją, gyvenvietę, į kurią vasaromis sukviečia šių dienų vikingus, o jie inscenizuoja buvusius turgus. Tai, kas juose vyksta, primena metraščiuose randamus IX–X a. amžininkų aprašymus.

Mėginama inscenizuoti konkrečius aprašymus, ar viskas klostosi tarsi savaime, natūraliai?

Na, per tą tūkstantį metų žmogiški santykiai nepasikeitė. Viskas, kas vyksta mūsų gyvenime, vyko ir anais laikais. Žinoma, laikomasi tam tikrų taisyklių, susitarimų. Tarkim, jei žaidžiame X amžių, tai visa buitis turi būti susijusi tik su X amžiumi – jokių plastikinių, modernių daiktų. Turi turėti to meto indus ir įrankius, tarkim, negali naudoti šakutės, nes tai vėlesnis išradimas ir t. t. Na, o higiena ir medicina lieka tarsi už kadro – šie dalykai neeksponuojami, bet jų negali atsisakyti (juk ir tais laikais žmonės kažkaip tvarkėsi, tik priemonės ir reikalavimai, matyt, buvo kitokie).

Kai kuriose vietovėse, jei labai karšta, sausa, organizatoriai visiems išdalija gesintuvus. Juk dirbi su oda, medžiu, tekstile, greta laužavietė – viskas gali užsidegti. Turime suvokti, kad tai – žaidimas. Jei rengiami parodomieji mūšiai, kuriuose X a. kariai rodo susirinkusiai publikai savo amuniciją, šarvus ar kaip jie kovoja, sprendžia ginčus, būna ir sužeidimų – juk nepaliksi draugo žolelėmis gydytis...

Tai visų pirma žiūrovams skirti reginiai?

Tai yra edukacija. Norima žmonėms parodyti, kaip galėjo būti. „Kodėl taip?" – „Nes archeologai rado tokius daiktus, ir mes manome, kad jie taip buvo naudojami." Pristatomi ir rankomis austi, natūraliais dažais

Vikingų vaikų mokyklėlė. 2013 m.

dažyti, rankomis pasiūti kostiumai, taip pat senieji papuošalai, išdirbta tikra oda... Viskas kaip anuomet. Ir viską žmogus gali paliesti, pasimatuoti. Toks informacijos pateikimas šimtąkart įtaigesnis nei tekstinis, muziejinis. Galime didžiuotis, kad ir Lietuvoje, Kernavėje, jau 16 metų rengiamos „Gyvosios archeologijos dienos", jau pasikeitė kelios jų dalyvių – žmonių, kurie užsiima istorine rekonstrukcija, – kartos.

Šių stovyklų dalyviams tai darbas ar laisvalaikio užsiėmimas, visuomeninė veikla?

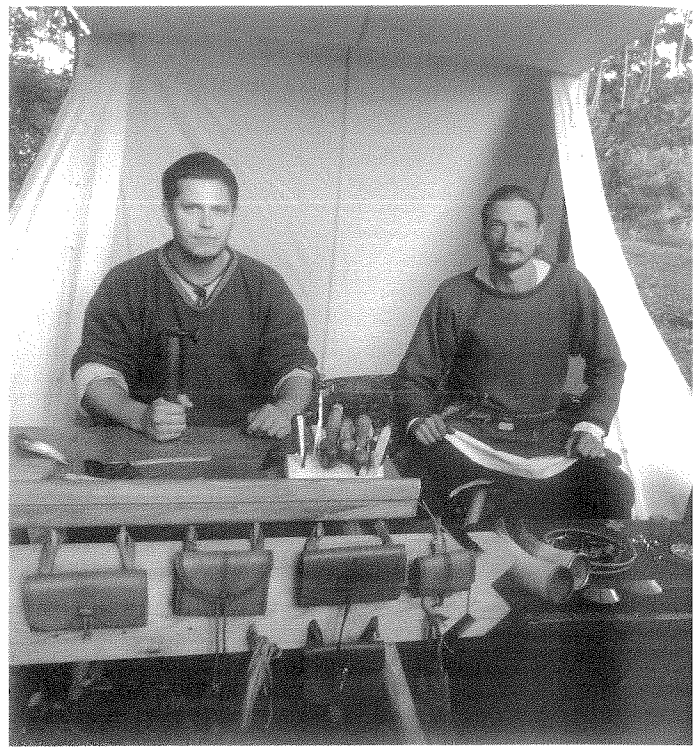
Šie renginiai yra kelių kategorijų – pavyzdžiui, norima pademonstruoti, kaip vykdavo turgūs. Susirenka pirkliai amatininkai, kurie parduoda savo produkciją: darbus, suvenyrus, bet yra ir tokių, kurie nieko neparduota, tik vaidina kokį personažą, pavyzdžiui, X a. pirklį. Jis šnekasi su žmonėmis, bando ką nors įsiūlyti. Kiti renginiai orientuoti į karybą. Suvažiuoja iki kelių tūkstančių jaunų žmonių, apsiginklavusių, apsišarvavusių nuo galvos iki kojų, ir rengia masinius mūšius, pavyzdžiui, iš abiejų pusių po 300 karių, – net filme tokių nepamatysi.

Apsivilkus šarvuotę žmoguje atbunda karys... Panašų persikūnijimo jausmą gali patirti žmogus ir užsidėjęs Užgavėnių kaukę...

Taip, gimsta naujas personažas. Dažnai žmonės net susikuria naujus vardus, nes vaidina kitą. Kaip aktoriai scenoje. Yra klubų, kuriuose akcentuojami socialiniai santykiai, pavyzdžiui, Karių klubas turi ir karo vadą, karalių ar kunigaikštį, kiti – tik pavaldiniai, bet ir tarp jų egzistuoja tam tikra hierarchija – pirmas ratas, antras ratas, o tretieji lieka ginklanešiais. Kiekvienas savo ir vaidina. Kunigaikštukas – arogantiškas, griežtas, net chamiškas, jei nesugebėsi parodyti, kad esi viršesnis, tave nuvers, kaip ir X amžiuje. Pastebėjau, kad tokiais personažais tampa žmonės, kurie ir kasdieniame gyvenime, XXI a., nori būti vadai. Šioje srityje daugiausia karyba besidominčių entuziastų. O tarp pirklių ir amatininkų daug mokslininkų, profesorių, kurie į pasirinktą amatą žiūri taip pat profesionaliai, kaip ir į mokslą. Tai ir smagus laiko praleidimas, ir nejkainojama patirtis. Tokiuose renginiuose keičiamasi idėjomis, bendraujama su žmonėmis iš įvairių pasaulio šalių. Kartais dirbi tokiame renginyje su metalais, visas suodinas, įsišneki

Didžiausias vikingų turgus Norvegijoje – Borre vietovėje. Bendra vakarienė. 2015 m.

Martynas Švedas, Evaldas Babenskas. Kupiškio piliakalnis. Lietuvoje jau 10 m.rengiami nedideli senųjų amatų ir karybos pristatymai, kurių metų lankytojai supažindinami su savo krašto praeitimi. 2015 m.

Keliaujančio juvelyro dirbtuvės. Renginio lankytojas čia gali išklausyti paskaitą apie senąsias juvelyrines technologijas, apžiūrėti, pačiupinėti įrankius ir dirbinius, pats kažką pasidaryti. Kaip vikingų laikais. 2015 m.

su kaimynu, pasirodo, jis archeologijos mokslų daktaras, konkrečios srities specialistas ir važinėja į renginius, kad pasisemtų kitokios patirties.

Kokios patirties iš Trondheimo gali pasisemti lietuviai? Kita vertus, ką panašaus turime Lietuvoje?

Trondheimo klubas priima narius ir iš kitų šalių – anglus, vokiečius, rumunus, lietuvius (ir šiuo metu vienas jų narys – Norvegijoje gyvenantis lietuvis!). Taip pat plačiai dalijasi savo patirtimi, pavyzdžiui, jie nuvyko ir išmokė rumunus, kaip surengti istorinės rekonstrukcijos renginį Transilvanijos pilyje... Norvegų patirtis aktuali ir lietuviams, ypač norintiems pradėti tokio pobūdžio veiklą. Bet ir mes jau turime šiokios tokios patirties. Aš esu eksperimentinės archeologijos klubo „Pajauta" narys, mūsų klubas taip pat yra asociacija (anksčiau vadinosi visuomenine organizacija), visi jo nariai – savanoriai, mes bendradarbiaujame su Kernavės rezervatu, padedame koordinuoti jų kultūrines iniciatyvas, taip pat ir patys rengiame įvairius renginius kartu su Amatų gildija. Pavyzdžiui, Vilniuje, Rotušės aikštėje, jau 6 metus vyksta „Baltramiejaus mugė", kurioje pristatoma renesanso ir baroko laikų Vilniaus ir LDK kultūra, amatai.

Taip pat važinėjame po Lietuvos mokyklas ir rengiame edukacinius užsiėmimus vaikams. Galime atvykti į plyną lauką ar prie kokio archeologinio paminklo, tarkim, alkakalnio, ten įkurti savo stovyklą ir tris dienas priimti lankytojus iš aplinkinių gyvenviečių, supažindinti juos su Lietuvos kultūros paveldu. Pavyzdžiui, 2004 metais vykome į Laukuvą, įsikūrėme prie piliakalnio ir demonstravome amatus, ruošėme inscenizacijas. Žmonės iš aplinkinių miestelių ir kaimelių nustebdavo pamatę vidury laukų įsikūrusius istorikus, archeologus, muziejininkus, profesionalius amatininkus, kurie dalijasi savo žiniomis. Pastaruoju metu daug kas mus kviečia, nebegalime visur nuvažiuoti, tariamės metams į priekį.

Tokioms stovykloms reikia skirti ne tik lėšų, bet ir laiko...

Taip, šiai veiklai turi skirti visą laiką. Tai negali būti tik pomėgis – negali šia veikla užsiimti tik po darbo. Mums tai yra tapę gyvenimo būdu. Šiemet pusę metų – nuo gegužės 1 dienos iki spalio 25-osios – praleidau kaip vikingas, kelionėse.

Kodėl kaip vikingas?

Kaip keliaujantis žmogus, prisirenkantis daug naujų idėjų. Į dalį renginių važiuojame kartu su šeima, visi turime ir kostiumus, ir savo vaidmenis – keliaujanti amatininkų šeima. Kad galėtum tapti vikingu, patogiausia turėti amatą. Dalis šio judėjimo žmonių, kaip minėjau, tik mokslininkai, jiems tai tyrimų sritis ir pomėgis, suteikiantis nepakartojamą mokslinę patirtį. O žmonės, kurie, pavyzdžiui, domisi senovine karyba, visus metus dirba savo darbus, nes norėdami įsigyti naujus ginklus, šarvuotę, turi nemažai į tai investuoti. Jie tik kelis kartus per vasarą gali sau leisti atvažiuoti į tokią stovyklą ir pasijusti tikrais vikingais ar senovės lietuviais.

Kokia dar gerąja patirtimi gali pasidalyti norvegai?

Visų pirma jie jau turi didelį įdirbį, be to, visus jų projektus labai remia valstybė, yra daug fondų, kurie suinteresuoti, kad tokių kultūrinių renginių, kaip jų organizuojami, vyktų kuo daugiau. Pavyzdžiui, miestelyje atsiranda labai turtingas verslininkas, jis vikingų klubui pasiūlo pastatyti tikrą vikingų laivą, *drakarą*, ir finansuoja visus darbus. Mūsų akimis žiūrint, tos investicijos – fantastiškos, pats mačiau šio laivo statybai atvežtus milžiniškus ąžuolus, ir viskas buvo daroma rankomis, atkurtais autentiškais įrankiais. Verslininkas nori, kad jo miestelio prieplaukoje stovėtų tikras *drakaras*, – žmonės vertina tokius dalykus. Lietuvoje paramą gauti sunkiau.

Be Kernavės „Gyvosios archeologijos dienų", Lietuvoje jau daugiau nei 10 metų vyksta renginiai Skuodo rajone, Apuolės piliakalnio papėdėje. Dabartinis jų organizatorius – Tomas Sutkaitis. Aplinkui vos kelios sodybos, laukai, miškai, pelkės, o suvažiuoja be galo daug žmonių, su šeimomis, pasistato palapines ir kaip žiūrovai tris dienas praleidžia kartu su dalyviais. Jis jau žinomas ir tarptautinėje arenoje, o organizatoriai vis beldžiasi į savivaldybės duris ir prašo paramos, kartais gauna, kartais – ne. Šiais metais dėl paramos stokos nebuvo nei Apuolės piliakalnio gyvenvietės, nei Baltramiejaus mugės... Trakuose kiekvieną vasarą vyksta keli renginiai, susiję su senovės amatais ir karyba. Alytuje jau keleri metai rengiamas puikus amatų ir karybos festivalis „Jotvos vartai" – nuostabioje vietoje ant Nemuno kranto, šalia Alytaus piliakalnio.

Ar dalyviai užsimoka už galimybę dalyvauti tokiuose renginiuose?

Yra kelių rūšių renginiai, vieni orientuoti į komerciją, ten suplaukia žmonės, kurie nori kuo daugiau parduoti, užsidirbti. Jie neretai mokami. Kitų renginių organizatoriai pusę metų rašo laiškus, kviečia, siūlo apmokėti kelionę ir pan., nes patys nori atsirinkti dalyvius visų pirma siekdami kokybės. Vieni amatininkai savo dirbiniais pristato ir savąją kultūrą, jų pagrindinis tikslas – edukacinis, kiti imasi verslo: susiranda amatininkų, kurie kuria jiems kopijas. Tad dalies archeologinių dirbinių kopijos gali būti pagamintos Kinijoje, Nepale, Indijoje. Konteineriais veža labai prastos kokybės, bet

labai pigias kopijas – „suvenyrus“. Kartais renginiuose šalia stovi amatininkas, pats savo rankomis darantis tikslias radinių kopijas, ir verslininko atstovas, aprengtas rekonstruotais drabužiais, bet žinantis tik dirbinių kainas, nieko neišmanantis apie istoriją.

Bet dažnai vaikams tėvai teišgali nupirkti medinius kardelius, tegul ir Kinijoje pagamintus...

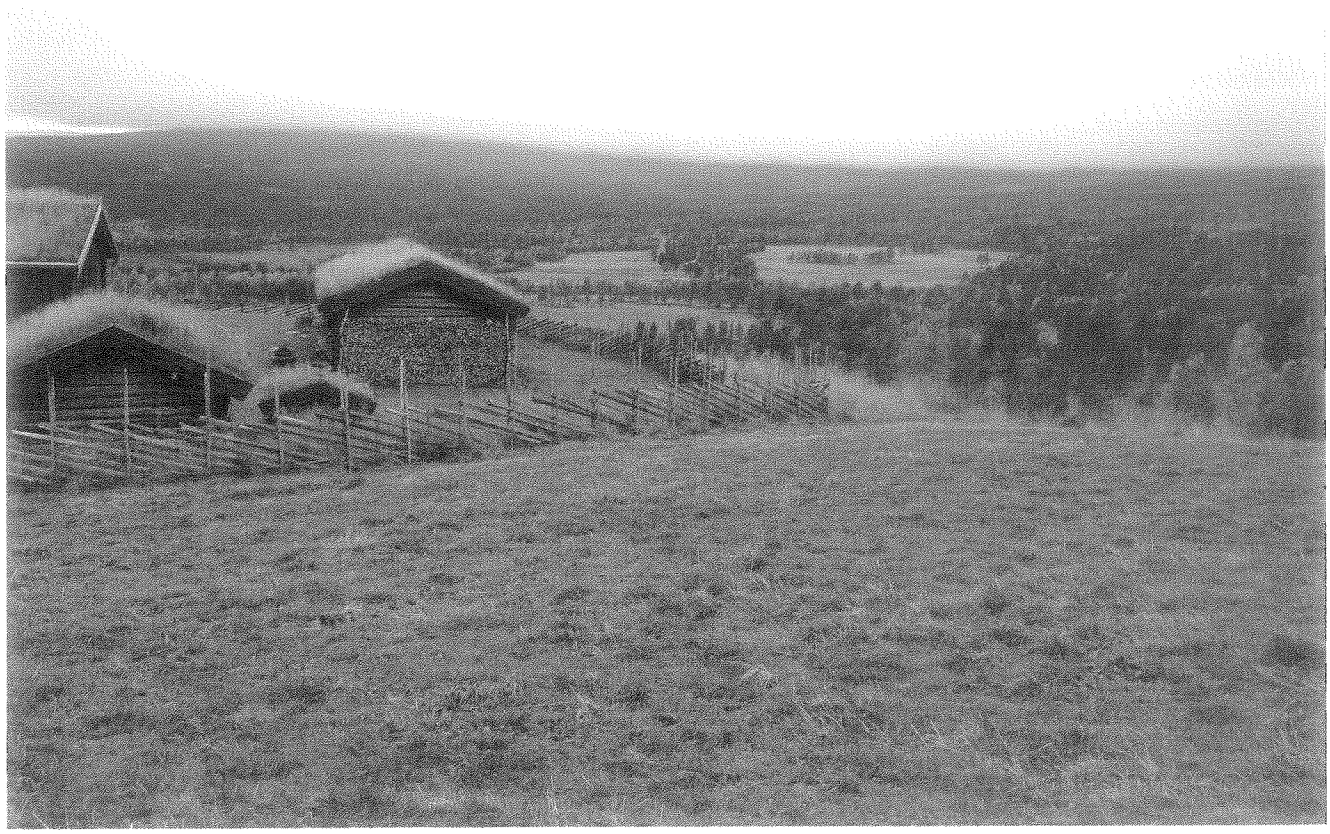
Jie užpildo tam tikrą nišą, vaikams tai yra svarbi istorijos pažinimo priemonė. Beje, medinių sumažintų „vaikiškų“ ginklų yra rasta ir Vilniaus valdovų rūmų teritorijoje. Daiktai, kurie anuomet buvo brangūs, nepigūs ir dabar...

Nuo kada šiuose renginiuose dalyvaujate kaip juvelyras?

Dar studijuodamas Istorijos fakultete sužinojau apie Lenkijoje pagarsėjusį Volino (Wolin) festivalį. Jau kelerius metus užsiiminėjau rekonstrukcija, bandžiau daryti papuošalų kopijas, siūtis drabužius, avalinę, tad 1999 m. autostopu nuvažiavau ten su kuprinėle. Tais pačiais 1999 metais liepos 6 dieną Kernavėje buvo surengtos pirmosios „Gyvosios archeologijos dienos“, į jas atvykau kaip lankytojas. Dar 1998 m. Lenkijoje plačiai žinomas Biskupino muziejus-rezervatas pasiūlė surengti Lietuvos dienas, jie susisiekė su Vilniaus universiteto Archeologijos katedra, Nacionaliniu muziejumi ir paklausė, kas galėtų reprezentuoti Lietuvą. Greitai iš kelių Lietuvos muziejų, universiteto susibėgo būrelis entuziastų, pasitarė, ką galėtų parodyti, per kelis mėnesius pasisiuvo kostiumus ir išvyko. Lietuvių delegacija puikiai pasirodė, susidomėjimas buvo didžiulis, tad grįžę pradėjo svarstyti, kodėl gi patiems nesurengus tokio renginio Lietuvoje.

Tai jau kitos įdomios istorijos, vertos atskiro pokalbio, pradžia, tad šįsyk stabtelėkime ir grįžkime prie projekto „Kultūra visiems“ įspūdžių, kokius pagrindinius akcentus sudėliotumėte?

Per šio rudens kelionę Norvegijoje pamatėme išties labai daug, nes visi seminarai ir paskaitos buvo puikiai organizuoti ir labai kokybiški, visas temas pristatė aukščiausios kvalifikacijos specialistai. Kas pas juos yra kitaip? Norvegai atgavo nepriklausomybę šimtmečiu anksčiau nei mes, po Napoleono karų, 1816 m., tada prasidėjo ir kultūros atgimimas – šlovingos praeities garbinimas, nacionalinis judėjimas, turėjęs konsoliduoti tautą. Kaip ir Lietuvoje po 1918 metų. Tad norvegai jau du šimtus metų puoselėja savo kultūros paveldą ir šioje srityje jie nuveikę daugiau. Juos stebėdami, galime numatyti, kas mūsų laukia, kokios tendencijos.

Tradicinės norvegų trobelės kalnuose Hagasetroje (norv. Håggåsetra). 2015 m.

Projekto „Kultūra visiems“ dalyviai pažintiniame žygyje po Hagasetros vietovę. 2015 m.

Ar galėtumėte sukonkretinti?

Man labai įstrigo toks pavyzdys – visa tai, ką jie sukūrė atgavę nepriklausomybę, XIX–XX a., dabar jie *dekonstruoja* – išardo. Kaip patys sako: „Visą tą akmeninę savo kultūros pilį, kurią pasistatėme, mes vėl pradedame ardyti po akmenį. O išrinkę turėsime sudėti iš naujo.“ Turimas omeny norvegų tapatybės konstravimas. Jie pamatė, kad atėjo laikas permąstyti visą poros šimtmečių koncepciją ir pradėti ją kurti iš naujo. Kodėl? Nes kurdami savąją tapatybę ir vertindami paveldą, jie padarė daug klaidų. Jiems vėl iškilo klausimas – kas yra norvegiška? Kai kas nors įvardijama kaip norvegiška ir domimės tik tuo, o visa kita lieka šešėlyje. Dabar jie jaučia didelę graužatį dėl dalykų, kurie liko tame šešėlyje.

Kas liko šešėlyje?

Tai, kas nėra „barzdoti vyrai su kirviais ir raguotais šalmais“ iš vikingų laikotarpio, – liaudies kultūra, visas etnografinis paveldas. Nuo XIX a., romantinio laikotarpio, iki pat XX a. 5-ojo dešimtmečio, pokario, moderniųjų laikų, buvo remiama viskas, kas norvegiška, akcentuojamas šio paveldo išsaugojimas ir tęstinumas, bet, pavyzdžiui, buvo ignoruojami samiai, gyvenantys labai didelėje Norvegijos dalyje. Nors samiai gyveno šalimais su atsikėlusiais į jų kraštą indoeuropiečiais nuo bronzos amžiaus ar dar seniau, draugavo, kariavo, gal net mišrias šeimas kūrė, norvegai juos visada suvokė kaip samius, ne kaip norvegus... Norvegijos šiaurėje yra išlikę 3000 metų senumo uolų piešinių, kuriuose vaizduojamos fantastiškos scenos – iš Norvegijos pietų dideliais laivais atplaukia kirviais ginkluoti žmonės prekiauti su šiaurėje gyvenančiais elnių augintojais...

Taip pat – žydai, miestelių prekeiviai. Pagaliau visa žvejų kultūra – juk dauguma norvegų kaimų, miestelių įsikūrę ne toliau kaip 15 km nuo vandens, jūros. Kaip pateikti visą žvejybos paveldą? Gali eksponuoti tinklus, meškeres, kabliukus, bet iš jų nieko nesužinosi apie tradicinę žvejybą. Tad kaip išsaugoti žvejybos tradicijas ir kaip jas pristatyti visuomenei? Juk tai nematerialusis paveldas, dabar niekas taip tradiciškai nebežvejoja... Daug problemų, ir kiekvienas atvejis yra unikalus.

Kokie dar kelionės į Trondheimą įspūdžiai liko nepaminėti?

Dar viena įdomi paskaita buvo skirta šokiui kaip nematerialiajam kultūros paveldui. Šokis tarsi neapčiuopiamas, tad kaip jį pateikti, eksponuoti muziejaus lankytojui? Galima parengti interaktyvius stendukus, naudoti audiovizualinę medžiagą, eksponuoti su šokiu susijusius dalykus, ir taip supažindinti, tarkim, su šokio istorija. Bet kad suprastum, kas yra šokis – turi šokti pats...

Nedidelis vikingų kaimelis Stiklestado vietovėje. Ir čia sutiksi keliaujančių amatininkų ir pirklių, įveikusių 2000–3000 kilometrų. 2011 m. *Evaldo Babensko, Eglės Ladigienės ir „Trondheim Vikinglag" nuotraukos.*

Muziejai – tai atskira įdomi tema. O grįžtant prie istorinės rekonstrukcijos kaip edukacinio projekto, galima paminėti, kad Norvegijoje jau 30 metų šie renginiai vyksta ne muziejaus erdvėje, nors su muziejais glaudžiai bendradarbiaujama....

Išsamiau aptarti muziejų vaidmenį kultūros paveldo išsaugojimo ir edukacijos projektuose sutarėme kitame pokalbyje, tad laukite tęsinio.

Kalbėjosi Saulė MATULEVIČIENĖ

Viking lessons in Trondheim

The Lithuanian Folk Culture Centre in the autumn of 2015 began to implement an international project, "Culture for All", the goal of which was cooperation with the Kingdom of Norway and adoption of its positive cultural experience. On 5–11 October, fifteen specialists of different Lithuanian regional culture visited Norway's city of Trondheim and participated in the training organised by this region's historical and cultural heritage-fostering organisation, *Trondheim Vikinglag*. These are people who dedicate their free time to reconstruction of the Viking traditions and livelihood, organising ancient craft and tradition fairs, educational activities at museums. Archaeologist Evaldas BABENSKAS shared his experiences from Viking fairs, comparing them to the Days of Live Archeology, organised in Lithuania for already 16 years, as well as the St. Bartholomew fair in Vilnius. In his words, Norwegians, after their declaration of independence, for already two hundred years have been fostering their cultural heritage and in this field have achieved much. By watching them we can foresee what is ahead of us, what trends await us.

norway grants

NORVEGIJOS PARAMA LIETUVAI:
partnerystė vertybėms kurti ir išsaugoti

Projektas „Kultūra visiems" yra vykdomas pagal programą „Gebėjimų stiprinimas ir institucinis valstybės, paramos gavėjos, ir Norvegijos viešųjų institucijų, vietos ir regioninės valdžios bendradarbiavimas" ir yra finansuojamas iš Norvegijos finansinio mechanizmo lėšų.